

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรม

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีวิัจจนกรรมและงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นว่าในวัฒนธรรมที่ต่างกัน จะมีการใช้วิัจจนกรรมที่ต่างกัน รวมทั้งทฤษฎีการถ่ายโอนทางวิัจจนปฏิบัติศาสตร์ และท้ายที่สุดคือการปฏิเสธข้ามวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวในรายละเอียดดังนี้

2.1 วิัจจนกรรมและวัฒนธรรม

เซอร์ล (Searle, 1969) กล่าวว่าการศึกษาภาษาโดยไม่ศึกษาเรื่องของวิัจจนกรรมไปด้วนั้น เป็นการศึกษาภาษาที่ไม่สมบูรณ์ เปรียบได้กับผู้เล่นกีฬาเบสบอล ที่ศึกษาเพียงแต่กฎการเล่นที่มีอยู่เท่านั้น ไม่ได้ศึกษาว่าการเล่นให้เป็นเกมนั้นเป็นอย่างไร เซอร์ล ให้คำจำกัดความของวิัจจนกรรมไว้ว่า วิัจจนกรรมคือการกระทำโดยใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงเจตนาของผู้กล่าวถ้อยคำนั้น เมื่อมีการกล่าวถ้อยคำใดถ้อยคำหนึ่ง บางครั้งก็อาจจะมี ความหมายตรงไปตรงมา แต่ความหมายที่แท้จริงของถ้อยคำนั้น บางครั้งก็มิได้แสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ผู้พูดอาจจะหมายความมากกว่าสิ่งที่เขาพูดออกมาก็ได้ เซอร์ลเรียกถ้อยคำเช่นนี้ว่า วิัจจนกรรมอ้อม (indirect speech act) เซอร์ล (Searle, 1969 อ้างถึงใน Mey, 1993) ได้ยกตัวอย่างของวิัจจนกรรมอ้อม เป็นบทสนทนา ดังนี้

A : Let's go to the movie tonight.

B : I have to study for an exam.

จากบทสนทนาข้างต้น ประเด็นที่น่าสนใจคือ A ทราบได้อย่างไรว่า ถ้อยคำที่ B กล่าวนั้น เป็นการปฏิเสธคำเชิญชวน ตามแนวความคิดของเซอร์ลนั้น ถ้อยคำที่ B กล่าวเป็นวิัจจนกรรมอ้อม ซึ่งประกอบด้วย 2 องค์ประกอบคือ การแสดงเจตนาในระดับลึก (primary illocutionary act) คือการแสดงเจตนาที่ไม่ตรงกับถ้อยความที่ปรากฏอย่างแท้จริง คือ I have to study for an exam. ดังนั้น การแสดงเจตนาในระดับลึกในที่นี้คือ การปฏิเสธคำเชิญชวนนั่นเอง และองค์ประกอบอีกขององค์ประกอบหนึ่งคือการแสดงเจตนาในระดับพื้นผิว (secondary illocutionary act) คือการบอกเล่าตามถ้อยความ ซึ่งปรากฏอยู่จริงในถ้อยคำที่ B กล่าว

เมย์ (Mey, 1994) ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับการใช้วิัจจนกรรมอ้อมจากตัวอย่างดังกล่าวว่าเป็นการใช้ภาษาที่ปกติของมนุษย์ มิใช่การใช้ภาษาที่ผิดปกติแต่อย่างใด และจะต้องพิจารณาเสมอว่าวิัจจนกรรมนี้มีผลอย่างไร ในบริบททางสังคม หรือบริบทแวดล้อมอื่นๆ ด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการศึกษาการใช้วงนกรรมหนึ่งๆ ในต่างภาษา และต่างวัฒนธรรม ไขว้มากมาย เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่ต่างกันนั้นจะสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของการใช้วงนกรรมที่แตกต่างกัน เวียร์ซบิกคา (Wierzbicka, 1991) กล่าวว่า การแสดงวงนกรรมต่างๆ ไม่เพียงจะแตกต่างกันในแต่ละภาษาเท่านั้น แม้ว่าจะใช้ภาษาเดียวกัน แต่ถ้าอยู่คนละพื้นที่คนละสังคม ก็อาจจะมีการแสดงออกของวงนกรรมที่แตกต่างกันได้ เช่น พบความแตกต่างของวงนกรรมในภาษาอังกฤษของคนผิวขาว กับภาษาอังกฤษของคนผิวดำ หรือความแตกต่างระหว่างการใช่วงนกรรมของคนชั้นกลาง และชนชั้นต่ำในภาษาอังกฤษ เป็นต้น

เวียร์ซ บิกคา ได้สังเกตพบความแตกต่างในการแสดงวงนกรรมการเสนอ (offer) ระหว่างคนโปแลนด์ และคนอังกฤษ ที่น่าสนใจกล่าวคือ เมื่อคนอังกฤษต้องการจะเสนอสิ่งใดให้ผู้อื่นนั้น จะมีการอ้างถึงความต้องการ ความชอบ หรือความเห็นของผู้รับการเสนอเสมอ เช่น ใช้คำว่า “like” หรือ “sure” เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณต้องการที่จะค้นหาว่าผู้ฟังต้องการอะไร เช่น ในตัวอย่างต่อไปนี้ “Like a swig at the milk ?”

“Sure you wouldn’t like a bash at some ?”

แต่ในภาษาโปแลนด์นั้น การเสนอสิ่งใดๆ ให้ผู้อื่นโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะดูเป็นการไม่เหมาะสม เนื่องจากขัดกับบรรทัดฐานในการใช้ภาษาในวัฒนธรรมของคนโปแลนด์ที่ไม่นิยมให้ผู้ฟังเป็นฝ่ายพูดแสดงว่าต้องการสิ่งนั้นสิ่งนี้ เช่น เมื่อผู้ฟังเป็นแขกในบ้านของคนโปแลนด์ คนโปแลนด์จะไม่ใช้วิธีการเสนอแบบคนอังกฤษ คือ จะไม่ใช่คำแสดงความต้องการของผู้ฟัง คือ แทนที่จะพูดว่า “Would you like... ?” คนโปแลนด์จะพูดว่า

“Moie sie czegas’ napijesz ?”

ซึ่งมีความหมายเดียวกับ “Perhaps you will drink something ?” ซึ่งเป็นคำกล่าวเสนอตรงๆ ซึ่งถ้าคนโปแลนด์พูดว่า

“Miatbys’ ochote na piwo ?”

ซึ่งมีความหมายเดียวกับ “Would you like a beer ?” ก็จะมีการตีความหมายให้เป็น “การถาม” มากกว่า “การเสนอ” และดูจะเป็นการเสียมารยาท ถ้าผู้เป็นแขกจะบอกกับเจ้าของบ้านว่าเขาต้องการดื่มเบียร์

จากการที่กล่าวมาจะเห็นว่าถึงแม้ประเทศโปแลนด์กับประเทศอังกฤษจะเป็นประเทศที่อยู่ในทวีปยุโรปเช่นเดียวกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างในการแสดงวงนกรรม จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าระหว่างประเทศที่อยู่ห่างกันคนละซีกโลก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศจีน เกาหลี ไทย หรืออื่นๆ นั้นจะมีความแตกต่างในรูปแบบของการแสดงวงนกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด

เป็นที่น่าสังเกตว่าในบางวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมที่ผู้พูด มักจะมีความรู้สึกอึดอัด และลำบากใจในการพูดค่อนข้างมาก เช่น ในวัฒนธรรมการปฏิเสธ การแก้ไขให้ถูกต้อง (correction) หรือการไม่เห็นด้วย (disagreement) นั้น จะพบว่าผู้พูดมีการใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวก (positive remark) ค่อนข้างมาก ประเด็นของคำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกนี้ ทาคาฮาชิ (Takahashi, 1993) ศึกษาวัฒนธรรมการแก้ไขให้ถูกต้องของกลุ่มคนอเมริกันและคนจีนในบริบท ภาษาอังกฤษ พบว่ากลุ่มคนอเมริกันมีการใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกต่อคู่สนทนาเพื่อแสดงความชื่นชมยกย่องมากกว่ากลุ่มคนจีน และการใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกในกรณีนี้มักจะมาจากผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า เช่น เมื่ออาจารย์พบว่านักศึกษารายงานข้อมูลหน้าชั้นเรียนผิดพลาดบางประการ อาจารย์อาจจะกล่าวว่า "Excellent description, Henry ! I like the way you outlined the events. Now when did all that take place. ?" แต่ในการใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกในกรณีของการแก้ไขข้อบกพร่องนี้ ก็จะไม่เป็นการเหมาะสม และไม่ควรรู้ใช้เมื่อผู้พูดมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้ฟัง

ส่วนในการแสดงวัฒนธรรมการปฏิเสธ และการไม่เห็นด้วยนั้น ผู้พูดจะใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกด้วยเหตุผลที่ต่างไปจากการใช้ในวัฒนธรรมการแก้ไขให้ถูกต้อง กล่าวคือ ผู้พูดจะใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวก เพื่อที่จะแสดงความรู้สึกในทางที่ดีต่อคำเชิญชวน หรือข้อเสนอที่ได้รับ เช่น กล่าวว่า "Oh, I wish I could, but..." ในการกล่าวปฏิเสธ หรือ "I agree with you, but..." ในการกล่าวแสดงความไม่เห็นด้วย ซึ่งสามารถใช้ได้แม้กับผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า จะเห็นว่าคำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกในการกล่าวปฏิเสธหรือการไม่เห็นด้วยนี้มิใช่เป็นการยกย่องสรรเสริญคู่สนทนาโดยตรงดังเช่นที่พบการใช้ในวัฒนธรรมการแก้ไขข้อบกพร่องที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าการที่จะใช้คำกล่าวแสดงความเห็นเชิงบวกในลักษณะใดนั้น ต้องพิจารณาหรือคำนึงถึงความเหมาะสมในประเภทของวัฒนธรรมด้วย

งานวิจัยของ เลียว และ เบรสนาฮาน (Liao & Bresnahan, 1996) ได้ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแสดงวัฒนธรรมการปฏิเสธของกลุ่มคนอเมริกัน (ในบริบทภาษาอังกฤษ) และกลุ่มคนจีน (ในบริบทภาษาแมนดาริน) โดยใช้แบบสอบถามเป็นสถานการณ์สมมติ 6 สถานการณ์นั้น มีการกำหนดสถานภาพทางสังคมระหว่างผู้พูด และผู้ฟังที่ต่างกัน คือ เมื่อต้องพูดปฏิเสธกับบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า เท่ากัน และต่ำกว่า ผลวิจัยพบว่าในทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างของกลวิธีการแสดงวัฒนธรรมการปฏิเสธในหลายประเด็น โดยมีประเด็นใหญ่ๆ สรุปได้ว่า เมื่อคนจีนต้องกล่าวปฏิเสธกับผู้ฟังที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่ามักจะมีการใช้คำเรียกขาน (address term) ขึ้นต้นในการปฏิเสธนั้น เช่น ใช้คำว่า Lao - Shi (ครู) หรือ Jiao - Sho (ศาสตราจารย์) ในสถานการณ์ที่ต้องปฏิเสธที่ครูขอให้ช่วยทำงานหลังเลิกเรียน เมื่อเปรียบเทียบกับคนอเมริกันพบว่ามี

การใช้คำเรียกขานน้อยมาก ประการถัดมาพบว่าคนจีนมีการใช้คำแสดงความเห็นเชิงบวกก่อนการปฏิบัติธรรมน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับคนอเมริกัน ซึ่งมักจะพบการใช้คำแสดงความเห็นเชิงบวก เช่น “I’d love to...” เลี้ยว และเบรตนาฮาน ให้ความเห็นว่า ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมจีนที่เมื่อต้องการจะพูดปฏิบัติธรรม คนจีนจะไม่ใช้คำแสดงความเห็นเชิงบวกก่อน เนื่องจากคำพูดดังกล่าวจะเป็นการผูกมัดตนเองทำให้ยากที่จะปฏิบัติต่อไป อีกประการหนึ่งพบว่า คนจีนมีการใช้คำแก้ตัวที่มีความเฉพาะเจาะจงมากกว่าคนอเมริกันในการพูดปฏิบัติธรรมกับผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า เช่น เมื่อต้องพูดปฏิบัติธรรม ครู คนจีนจะพูดว่า

“Lao - Shi, bee has yi - si, wo wan - shang yao gan zwo - ye”

ซึ่งแปลว่า “ขอโทษด้วยค่ะคุณครู คิฉันต้องกลับไปทำงานบ้านในเย็นวันนี้” ในขณะที่คนอเมริกันมักใช้คำแก้ตัวที่เฉพาะเจาะจงน้อยกว่า เช่น พูดว่า

“Yes, I would love to help but I would have to leave early.”

นอกจากนี้พบว่า คนจีนจะใช้คำกล่าวขอโทษมากขึ้นในการปฏิบัติธรรมถ้าผู้ปฏิบัติธรรมมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้สนทนา รวมทั้งพบว่ามีการใช้คำกล่าวขอโทษน้อยที่สุดเมื่อกล่าวปฏิบัติธรรมบุคคลในครอบครัว ในขณะที่คนอเมริกันจะใช้คำกล่าวขอโทษ คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะแสดงการปฏิบัติธรรมเพื่อนหรือบุคคลในครอบครัว

จากลักษณะดังกล่าว จะเห็นว่าความแตกต่างทางวัฒนธรรมสะท้อนออกมาให้เห็นจากการใช้วัจนกรรมที่แตกต่างกันที่ค่อนข้างชัดเจน และผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถ้าให้คนจีนเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของซีกโลกตะวันออก เราอาจจะพบลักษณะที่คล้ายคลึงกันนี้ ในประเทศอื่นๆ ที่อยู่ในซีกโลกตะวันออกเช่นกัน เช่น ไทย ญี่ปุ่น หรือ เกาหลี เป็นต้น

เนื่องด้วยงานวิจัยข้างต้น เป็นเพียงการศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแสดงวัจนกรรมต่างๆ ในภาษาแม่เท่านั้น และจากลักษณะแตกต่างดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อผู้ที่มีไช้เจ้าของภาษาต้องแสดงวัจนกรรมใดวัจนกรรมหนึ่งออกมาในภาษาที่ 2 นั้น จะมีลักษณะอย่างไร มีลักษณะเหมือน หรือแตกต่างจากวัจนกรรมที่เจ้าของภาษาใช้ หรือต่างจาก เมื่อแสดงวัจนกรรมนั้นในภาษาของตนเองอย่างไร ดังจะมีเรื่องเกี่ยวกับวัจนปฏิบัติศาสตร์ภาษาโนระหว่าง (interlanguage pragmatics) และการถ่ายโอนทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ (pragmatic transfer) มาเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวต่อไป

2.2 การถ่ายโอนทางวาทปฏิบัติศาสตร์

เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่า การแสดงวาทกรรมต่างๆ มักมีความแตกต่างกันในแต่ละเชื้อชาติ และวัฒนธรรมนั้นก็ทำให้มีผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับวาทปฏิบัติศาสตร์ของภาษาในระหว่าง ไร่่มากมาย คือ การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาของผู้ที่มีใจเจ้าของภาษาว่าจะมีลักษณะอย่างไรใน วาทกรรมต่าง ๆ และการแสดง วาทกรรมนั้นๆ จะมีความสัมพันธ์คล้ายคลึง หรือแตกต่างจากการแสดงวาทกรรมของเจ้าของภาษาอย่างไร ซึ่งจากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า เมื่อกล่าวถึงวาทปฏิบัติศาสตร์ของภาษาในระหว่าง มีสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ การถ่ายโอนทางวาทปฏิบัติศาสตร์ ซึ่งได้มีผู้ให้คำจำกัดความของการถ่ายโอนทางวาทปฏิบัติศาสตร์ไว้หลายท่าน เช่น วอล์ฟสัน (Wolfson, 1989) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า

“ The use of rules of speaking from one’s own native speech community when interacting with members of the host community or simply when speaking or writing in a second language...”

จากคำจำกัดความดังกล่าว วอล์ฟสัน กล่าวเพิ่มเติมว่า กฎของการพูด (rules of speaking) ที่เขากล่าวถึงนั้น คือรูปแบบของพฤติกรรมทางภาษา ทั้งนี้รวมถึงวาทกรรมต่างๆ ด้วย บีบี, ทาคาฮาชิ และยูลิส – เวลทซ์ (Beebe, Takahashi & Uliss – Weltz, 1990) ได้ให้คำจำกัดความว่า

“...transfer of L1 sociocultural communicative competence in performing L2 speech acts or any other aspect of L2 conversation, where the speaker is trying to achieve a particular function of language.”

จะเห็นว่า บีบี ทาคาฮาชิ และยูลิส – เวลทซ์ มีความเห็นว่าสิ่งที่ถูกถ่ายโอนนั้นเป็นสมรรถนะการสื่อสารทางสังคม และวัฒนธรรมนั่นเองที่เจ้าของภาษาได้ถ่ายโอนไปยังภาษาที่ 2 เพื่อเป็นการพยายามที่จะให้การสื่อสารตรงตามเป้าหมาย จากคำจำกัดความที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การถ่ายโอนทางวาทปฏิบัติศาสตร์นั้นคือการที่มีการถ่ายโอนบรรทัดฐานในการใช้ภาษาจากภาษาแม่ไปยังภาษาที่ 2

ผลของการถ่ายโอนทางวาทปฏิบัติศาสตร์นั้น บางครั้งอาจทำให้เกิดการสื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผล แต่บางครั้งก็อาจจะไม่มีผลถึงขั้นทำให้การสื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผล ก็เป็นเพียงการที่ผู้ที่มีใจเจ้าของภาษามีรูปแบบการพูด (way of speaking) ที่แตกต่างจากเจ้าของภาษาเท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งคือ รูปแบบการใช้ภาษาสามารถบ่งบอกเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมหนึ่งๆ ตัวอย่างของการถ่ายโอน

ทางวິจณปฏิบัติศาสตร์ที่ไม่มีผลถึงขั้นทำให้การสื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผล คือ โอลชเทน และไวน์บาค (Olshtain & Weinbach, 1987) พบว่า การแสดงวณกรรมการคำหนิในภาษาฮิบรูของผู้เรียนภาษาฮิบรูนั้น มีการใช้วณกรรมการคำหนิที่รุนแรงน้อยกว่าเจ้าของภาษา (ฮิบรู) นอกจากนี้ปัจจัยทางสังคมก็มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการคำหนิของผู้เรียนภาษาฮิบรูมากกว่าเจ้าของภาษาอีกด้วย หรือในงานของบลูม – กุลกา (Blum – Kulka, 1982) พบว่าในการแสดงวณกรรมการขอร้องนั้น คนแคนาดาที่เรียนภาษาฮิบรู จะใช้กลวิธีที่อ่อนมากกว่าเจ้าของภาษา (คนฮิบรู) ซึ่งลักษณะดังกล่าว คนแคนาดามีการถ่ายโอนมาจากภาษาแม่ของตน

นอกจากนี้ งานวิจัยของเบอร์กแมน และแคสเปอร์ (Bergman & Kasper, 1991) ที่ศึกษากลวิธีการแสดงวณกรรมการขอโทษ เปรียบเทียบระหว่างคนอเมริกันกับคนไทยในบริบทภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับกลุ่มคนไทยในบริบทภาษาแม่ด้วยนั้น พบว่า คนไทยมีการใช้กลวิธีแสดงการขอโทษต่างๆ ได้แก่ การใช้คำ “ขอโทษ” การเพิ่มน้ำหนักในการใช้คำขอโทษโดยใช้คำว่า “จริงๆ” หรือ “มากๆ” การใช้คำพูดแสดงความรับผิดชอบ คำกล่าวแก้ตัว การใช้คำพูดเสนอขอใช้ความคิด และการใช้คำพูดกล่าวเบนความสนใจของผู้ฟัง เป็นที่น่าสังเกตว่า การแสดงการขอโทษของคนไทยในบริบทภาษาอังกฤษจะมีการใช้คำพูดกล่าวเบนความสนใจ และการใช้คำพูดเสนอขอใช้ความคิดในควมถี่ที่มากกว่าเจ้าของภาษา

จากตัวอย่างงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า การถ่ายโอนทางวณปฏิบัติศาสตร์บางครั้งเป็นรูปแบบการใช้ภาษาที่แตกต่างเท่านั้น แต่มิได้ทำให้เกิดการสื่อสารผิดพลาดแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตาม การถ่ายโอนทางวณปฏิบัติศาสตร์บางอย่าง ก็อาจทำให้เกิดการสื่อสารที่ผิดพลาดได้ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างแล้วในหัวข้อความเป็นมาของปัญหา และการถ่ายโอนทางวณปฏิบัติศาสตร์ลักษณะที่ทำให้เกิดปัญหานี้เองทำให้มีผู้สนใจและศึกษาค้นคว้าไว้มาก ลักษณะที่พบสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อาทิ ไอเซนสไตน์และบอดแมน (Eisenstein & Bodman, 1986) พบว่าคนอเมริกันมักแสดงวณกรรมขอบคุณในรูปของวณกรรม (speech act set) ซึ่งพบตั้งแต่ 2 – 5 วณกรรม เช่น ขอบุคคลในสถานการณ์ที่เพื่อนเลี้ยงอาหารกลางวัน “Thank you for lunch. Next time it’s my treat.” ซึ่งประกอบด้วย 2 วณกรรม คือ ขอบุคคล และสัญญา หรือในสถานการณ์ที่เพื่อนที่รู้จักไม่นานชวนไปรับประทานอาหารเย็นที่บ้าน และให้การดูแลรับรองเป็นอย่างดี คนอเมริกันจะกล่าวว่า “I really enjoy the evening. Thanks so much. The meal was delicious. I’d like to have you over. I’ll be in touch with you.” จะเห็นว่าประกอบด้วย วณกรรมถึง 5 วณกรรม ด้วยกัน ได้แก่ การแสดงความพอใจ ขอบุคคล ชม เสนอการตอบแทน และ สัญญา

ส่วนในกลุ่มที่มีเจ้าของภาษานั้น พบว่ามีการแสดงวัจนกรรมการขอบคุณในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับที่ไม่เป็นที่ยอมรับ คือมีการละเมิดบรรทัดฐานในการใช้ภาษาในสังคมอเมริกันไปจนถึงระดับที่ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษามากที่สุด ประเด็นที่น่าสนใจคือ ระดับที่ไม่เป็นที่ยอมรับ เช่นในสถานการณ์ที่เพื่อนเลี้ยงอาหารกลางวัน การแสดงการขอบคุณในสถานการณ์เช่นนี้ ในวัฒนธรรมอเมริกันมักจะต้องมีการกล่าวแสดงความตั้งใจที่จะเลี้ยงคอบด้วย ซึ่งจะถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงการขอบคุณ เช่นกล่าวว่า "Thank you very much. Next time it's on me." ไอเซนสไตน์และบอดแมนพบว่า มีการกล่าวขอบคุณในลักษณะเช่นนี้บ่อยมากในกลุ่มที่มีเจ้าของภาษา จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้พูดที่มีเจ้าของภาษานี้ภายหลังการตอบแบบสอบถาม พวกเขาเห็นว่าในวัฒนธรรมของตนการกล่าวแสดงความตั้งใจที่จะเลี้ยงคอบแทนนั้นไม่มีความจำเป็นและเป็นการไม่เหมาะสม ดังนั้นเมื่อกลุ่มที่มีเจ้าของภาษากล่าวขอบคุณในสถานการณ์เช่นนี้ ในความรู้สึกรู้สึกของเจ้าของภาษาจึงดูเหมือนเป็นการกล่าวขอบคุณที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่ค่อยทำให้เกิดความซาบซึ้งใจนัก

นอกจากนี้ เดอคาปิ่ว (Decapua, 1998) ได้ศึกษาการแสดงวัจนกรรมการคำหยาบในภาษาอังกฤษเมื่อได้รับการบริการที่ผิดพลาด เปรียบเทียบในกลุ่มคนอเมริกันเจ้าของภาษากับคนเยอรมัน พร้อมทั้งเปรียบเทียบการแสดงวัจนกรรมของคนเยอรมันในภาษาแม่ด้วย โดยใช้แบบสอบถามสถานการณ์สมมติเป็นบทสนทนาสั้นๆ การศึกษาครั้งนี้พบการถ่ายโอนทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่ชัดเจนมาก กล่าวคือ ในการใช้คำกล่าวขอร้องให้ชดเชยสิ่งที่เสียหาย (request for repair) นั้น คนเยอรมันจะใช้คำว่า "must" หรือ "have to" ในขณะที่คนอเมริกันจะใช้คำว่า "should" หรือคำอื่นที่เป็นการขอร้อง หรือแสดงความต้องการที่อ่อนมากกว่า ทั้งนี้ เดอคาปิ่ว วิเคราะห์ว่าเป็นเช่นนี้เพราะในภาษาเยอรมันมีคำว่า "müssen" ซึ่งเปรียบได้กับคำภาษาอังกฤษว่า "must/have to" แต่ "müssen" ในภาษาเยอรมันมีนัยให้นักในการแสดงเจตนา แยกต่างไปจาก "must" หรือ "have to" ในภาษาอังกฤษ คือสามารถใช้ในการขอร้องหรือแสดงความต้องการแบบอ่อนได้เช่นเดียวกับ "should" ในภาษาอังกฤษ ดังนั้นจะพบว่าเมื่อคนเยอรมันใช้คำว่า "must/have to" พวกเขาจะมีความรู้สึกในน้ำหนักรู้สึกแตกต่างไปจากชาวอเมริกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าคนเยอรมันแสดงวัจนกรรมการคำหยาบเมื่อได้รับบริการที่บกพร่องทั้งในภาษาอังกฤษ และภาษาแม่ มากกว่ากลุ่มคนอเมริกัน เช่นเมื่อร้านซักรีดทำเสื้อผ้าเสียหาย คนเยอรมัน จะกล่าวว่า "...but. you' re supposed to be professional." หรือกล่าวในภาษาเยอรมันว่า "...weil mann doch angeblich ausgehen kann, dab eine reinigung solche fehler nicht be geht" ซึ่งแปลได้ว่า "...ร้านซักรีดไม่ควรที่จะทำให้เกิดความผิดพลาดเช่นนี้" การแสดงวัจนกรรมในรูปแบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในวัฒนธรรมเยอรมันมีการคาดหวังทางสังคม

ค่อนข้างสูง กล่าวคือ คาดหวังว่าทุกคนควรจะทำหน้าที่ของตนเองได้ตีสมบูรณ์แบบโดยเฉพาะ
ในบริการเฉพาะต่างๆ เช่น ร้านซักรีด หรือภัตตาคาร ในขณะที่สังคมอเมริกันจะไม่ค่อยกล่าวคำหยาบ
ในสถานการณ์เช่นนั้น เนื่องด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ชาวอเมริกันจะแสดงวัจนกรรม เช่นนั้นก็ต่อ
เมื่อเห็นว่าสถานการณ์นั้นรุนแรง และสำคัญมากๆ และเมื่อชาวเยอรมันแสดงวัจนกรรม เช่นนั้นใน
ภาษาอังกฤษจึงดูไม่เหมาะสมนักในสายตาเจ้าของภาษา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า การถ่ายโอนเชิงลบนั้น บางครั้งอาจทำให้เกิดการ
สื่อสารที่ไม่สัมฤทธิ์ผลนัก หรืออีกนัยหนึ่งคืออาจก่อให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างผู้พูด
ซึ่งมิใช่เจ้าของภาษากับผู้ฟัง ซึ่งเป็นเจ้าของภาษา อันเป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม
แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการถ่ายโอนเชิงลบ หรือความแตกต่างบางประการก็มิได้ทำให้เกิด
ผลกระทบมากนักในการติดต่อสื่อสาร แต่เป็นเพียงสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีผล
ทำให้มีการใช้ภาษาที่แตกต่าง หรืออีกนัยหนึ่งคือเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของชนชาติ
หนึ่งๆ ไม่ว่าจะแสดงในภาษาแม่ของตน หรือในภาษาที่ 2 จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ในงานวิจัย
ฉบับนี้ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาการแสดงการปฏิเสธของนักศึกษาไทยที่เรียนภาษาอังกฤษเป็น
ภาษาต่างประเทศในบริบทภาษาอังกฤษ เปรียบเทียบกับในภาษาแม่และนักศึกษาอเมริกันใน
บริบทภาษาอังกฤษนั้น จะพบการถ่ายโอนทางวัจนปฏิบัติศาสตร์จากภาษาแม่หรือไม่และใน
ลักษณะใด

2.3 การปฏิเสธข้ามวัฒนธรรม

จากเรื่องของภาษา วัฒนธรรมและวัจนกรรม มาจนถึงเรื่องการถ่ายโอนทาง
วัจนปฏิบัติศาสตร์นั้น จะเห็นว่าในงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแสดง
วัจนกรรมต่างๆ ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าของภาษา และมีเจ้าของภาษา ซึ่งการศึกษาเหล่านี้
มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนการสอนภาษาที่ 2 หรือภาษาต่างประเทศเป็นอันมาก
เนื่องจากวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการเรียนภาษาคำต่างประเทศนั้นก็เพื่อที่จะพัฒนา
จิตความสามารถในการตีความ และการสื่อสารในภาษานั้นๆ ให้สัมฤทธิ์ผล แต่อย่างไรก็ตาม
ด้วยเหตุผลของการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจึงทำให้เกิดอัตราเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการตีความในการสื่อสาร
ที่ผิดพลาด หรือการใช้วัจนกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ โดยเฉพาะในวัจนกรรมที่ถือว่ามีการคุกคาม
“หน้า” ของผู้ฟัง เช่น ในวัจนกรรมการขอร้อง ปฏิเสธ คำหยาบ หรือขอโทษ เป็นต้น

คำว่า “หน้า” นี้ บราวน์ และเลวินสัน (Brown & Levinson, 1987) กล่าวว่า
ในการปฏิสัมพันธ์กันนั้นทุกคนมี “หน้า” ที่จะต้องรักษา หน้าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ หน้า

ทางบวก (positive face) เป็นความต้องการศักดิ์ศรีทางสังคมที่ทุกคนต้องการจะมี และต้องการยอมรับ และหน้าทางลบ (negative face) เป็นความต้องการที่จะไม่ถูกดูหมิ่น หรือถูกรานจากผู้อื่น ในการสนทนาต่างๆ ไป ก็จะมีการกระทำที่ข่มขู่หน้า (face threatening act) เกิดขึ้นอยู่บ้างทั้งต่อผู้พูด และผู้ฟัง ซึ่งการที่ผู้พูดจะเลือกพูดแบบใดก็ขึ้นกับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง สถานภาพทางสังคม หรือลักษณะทางวัฒนธรรม เป็นต้น ถ้าผู้พูดคิดว่าการพูดนั้นจะเป็นการข่มขู่หน้ามาก ก็อาจจะเลือกใช้วิธีการพูดอ้อมค้อม (off record) เช่น การบอกรับ (hints) หรือการพูดคลุมเครือ (vagueness) ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้พูดคิดว่าการพูดนั้นมีการทำให้เกิดการข่มขู่หน้าน้อยมาก หรือมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะใช้วัจนกรรมหนึ่งๆ ก็อาจจะใช้วิธีการพูดแบบตรงประเด็น (bald on record) นอกจากนี้ยังมีการใช้ความสุภาพเชิงบวก (positive politeness) คือมุ่งความสนใจไปที่หน้าด้านบวกของผู้ฟัง เพื่อให้เห็นว่าผู้พูดเห็นด้วย และเป็นพวกเดียวกับผู้ฟัง และสุดท้ายการใช้ความสุภาพเชิงลบ (negative politeness) คือการพูดที่มีการตกแต่งคำพูด เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้พูดไม่ปรารถนาจะรบกวนผู้ฟัง

ผู้วิจัยเห็นว่าการพูดปฏิเสธไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ จะเป็นการแสดงวัจนกรรมที่มีการคุกคามหน้าของผู้ฟังอย่างเด่นชัด รวมทั้งน่าจะเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาทางประเด็นหนึ่งสำหรับผู้พูดที่มีไร่เจ้าของภาษา หรือที่เป็นการปฏิเสธข้ามวัฒนธรรม งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิเสธข้ามวัฒนธรรม อาทิงงานของ บีบี, ทาคาฮาชิ และอุลิส - เวลท์ซ (Beebe, Takahashi & Uliss - Weltz, 1990) ได้ศึกษาพฤติกรรมการปฏิเสธข้ามวัฒนธรรมของคนจีนในบริบทภาษาอังกฤษ เปรียบเทียบกับคนอเมริกันเจ้าของภาษา รวมทั้งกลุ่มคนจีนในภาษาแม่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นสถานการณ์สมมติ ทั้งหมด 12 สถานการณ์ ที่มีสถานภาพทางสังคมระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง สูงกว่า ต่ำกว่า และ เท่ากัน ผลการวิจัยพบว่ามีลักษณะของการถ่ายโอนทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ค่อนข้างเด่นชัด เช่น ถึงแม้ว่าคนจีนเมื่อแสดงการปฏิเสธในภาษาอังกฤษจะมีการแสดงการปฏิเสธโดยเริ่มต้นจากการใช้คำแสดงความเห็นเชิงบวก เช่น "I'd love to..." เหมือนคนอเมริกันอยู่บ้าง เมื่อผู้พูดปฏิเสธมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า แต่ก็พบว่าคนจีนมักจะกล่าวความด้วยการแสดงความเห็นออกเห็นใจ เหมือนกับที่คนจีนใช้ในภาษาแม่ในขณะที่ไม่พบลักษณะเช่นนี้ในคนอเมริกันเลย คนอเมริกันจะพูดแสดงการขอบคุณ เช่น "Thank you" ในตอนท้ายสุดเพื่อปฏิเสธข้อเสนอของเพื่อน คนจีนในบริบทภาษาอังกฤษก็ดูเหมือนจะเลียนแบบการกล่าวขอบคุณเช่นนี้ จากเจ้าของภาษา คือพบว่าคนจีนมีการกล่าวขอบคุณมากกว่าที่พบในภาษาแม่ของคนจีนเอง แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่าการกล่าวขอบคุณในการปฏิเสธของคนจีนในบริบทภาษาอังกฤษจะเกิดขึ้นเป็นลำดับต้น ๆ คือลำดับที่ 1 หรือ 2 มิได้กล่าวในตอนท้ายสุดเหมือนคนอเมริกัน

ส่วนในสถานการณ์ที่พูดปฏิเสธคนทำความสะอาดที่จะชดใช้ค่าเสียหายจากการทำแฉกกันแตกให้มัน พบว่าคนจีนมีการใช้คำกล่าวเชิงปรัชญา ซึ่งเขียนแบบมาจากภาษาแม่ด้วย เช่น “Things break anyway” หรือ “This kind of thing happens.” ค่อยด้วยคำพูดในเชิงตักเตือน เช่น “Be careful from now on.” ในขณะที่คนอเมริกันมักจะใช้คำพูดปลอบใจทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรังเกียจ เช่น “Don’ t worry” หรือ “That’ s okay.” โดยจะไม่มีการ กล่าวในเชิงปรัชญาหรือตักเตือนเลย ชาวอเมริกันจะไม่มีการใช้ข้อเสนอละ เช่น “Why don’ t you...” ในการปฏิเสธข้อเสนอละ ในขณะที่พบลักษณะเช่นนี้ ทั้งในคนจีนในบริบทภาษาแม่ และคนจีนในบริบทภาษาอังกฤษ และสุดท้ายพบว่าคนจีนจะใช้การแสดงวัจนกรรมการปฏิเสธที่แตกต่างกันมากกว่า เมื่อผู้พูด ผู้ฟัง มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน ในขณะที่สถานภาพทางสังคมจะไม่ค่อยมีผลกับการเลือกใช้กลวิธีของคนอเมริกันมากนัก

นอกจากงานของ บีบี, ทาคาฮาชิ และยูลิสเวทซ์ แล้ว ยังมีผู้ศึกษาการแสดงวัจนกรรมการปฏิเสธในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจงลงไปอีก คือการปฏิเสธคำชวนของกลุ่มหญิงอเมริกัน เปรียบเทียบกับหญิงไต้หวัน คือ งานของ วิดจาจา (Widjaja, 1997) เนื่องจากวิดจาจามีความเห็นว่ สถานการณ์ปฏิเสธคำชวน นั้ดกันในกลุ่มหนุ่มสาวนั้นน่าจะเป็นสถานการณ์ที่ผู้พูดจะมีความอึดอัด และลำบากใจอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้พูดที่มีใช้เจ้าของภาษา

วิดจาจา สร้างสถานการณ์สมมติขึ้น 3 สถานการณ์ เป็นภาษาอังกฤษโดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบปฏิเสธเพื่อน คนแปลกหน้า และคู่รักของเพื่อน เก็บข้อมูลโดยให้แสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์นั้นๆ ผลการวิจัยพบว่าคนไต้หวันมีการใช้กลวิธีการปฏิเสธแบบโดยตรงในความถี่ที่มากกว่า เช่นตอบว่า “No, thank you.” หรือ “No, I can’ t” เนื่องด้วยในวัฒนธรรมไต้หวันจะให้ความสำคัญต่อสถานการณ์เช่นนี้มากกว่ากลุ่มคนไต้หวันจึงมีความกลัวที่จะทำให้ผู้ชวนเข้าใจผิด โดยเฉพาะถ้ามีการพูดแสดงความเห็นเชิงบวกก่อน ซึ่งตามความเห็นของชาวอเมริกันจะรู้สึกว่าการปฏิเสธแบบโดยตรงดังกล่าว จะเป็นการไม่เหมาะสม และหยาบกระด้างเกินไป ประการถัดไปในการปฏิเสธเพื่อน คนไต้หวันมักใช้วิธีการตอบรับในอนาคต ซึ่งไม่ค่อยพบในชาวอเมริกัน เนื่องจากคนไต้หวันไม่ยากที่จะทำร้ายจิตใจเพื่อนมากเกินไป แต่ถ้าเป็นการปฏิเสธคนแปลกหน้าจะตอบแบบตรงประเด็นได้ง่าย เนื่องจากมีต้องกังวลว่าจะมาพบกันอีกหรือไม่ การใช้คำแก้ตัวของคนไต้หวันส่วนมากจะมีข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของครอบครัว และการได้รับอบรมสั่งสอนด้วย ส่วนในสถานการณ์ปฏิเสธคำชวนของคู่รักของเพื่อน ที่ชวนไปดูหนังนั้นพบว่า ทั้ง 2 กลุ่มแสดงการปฏิเสธที่คล้ายคลึงกัน โดยกล่าวปฏิเสธค่อนข้างชัดเจนพร้อมทั้งให้เหตุผลว่เป็นการไม่ดีที่จะไปดูหนังกับคู่รักของเพื่อนในขณะที่เพื่อนไม่ได้ไปด้วย เพราะอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดได้

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ ชู (Chui, 1990 อ้างถึงใน Widjaja 1997) ศึกษาแสดงวงจรรวมการปฏิเสธรในกลุ่มคนจีนแผ่นดินใหญ่และไต้หวันที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 เปรียบเทียบกับคนอเมริกันเจ้าของภาษา โดยใช้แบบสอบถามที่ให้เติมบทสนทนาที่เว้นว่างไว้ให้สมบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม มีการใช้กลวิธีการให้เหตุผลมากที่สุด และคำพูดให้เหตุผลที่พบในกลุ่มนักศึกษาคนจีนและไต้หวันจะมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมากกว่านักศึกษาอเมริกัน เช่นเดียวกับที่พบในงานวิจัยของวิดจาจา (Widjaja, 1997) นอกจากนี้ ชูยังพบว่า นักศึกษาอเมริกันใช้คำแสดงการปฏิเสธ เช่น “no, can't” ในความถี่ที่มากกว่าอย่างเห็นได้ชัดกว่ากลุ่มนักศึกษาจีนและไต้หวัน ในการปฏิเสธการเชิญชวน แต่โดยภาพรวมจากการศึกษาครั้งนี้ ชูสรุปว่ากลวิธีการปฏิเสธของทั้ง 3 กลุ่ม มีส่วนที่คล้ายคลึงมากกว่าส่วนที่แตกต่าง ชูจึงตั้งข้อสังเกตที่คาดว่า จะเป็นไปได้ คือ กลุ่มคนจีนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 อาจได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม ประเพณีจากคนอเมริกัน ถ้ามีการดำเนินชีวิตอยู่ในอเมริกา หรือแม้กระทั่งคนจีนที่อยู่ในประเทศจีน ก็อาจได้รับการสอนจากคนอเมริกันเจ้าของภาษาโดยตรง

จากงานวิจัยเกี่ยวกับกลวิธีการปฏิเสธทั้งหมดที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นงานของ บีบี ทาคาฮาชิ และ ยูลิส - เวลท์ซ วิดจาจา หรือ ชู ถ้วนศึกษาในกลุ่มคนที่พูดภาษาจีน ซึ่งเป็นชาวตะวันออกกลุ่มหนึ่ง ผลการวิจัยก็พบทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ในส่วนที่แตกต่างกัน เป็นผลเนื่องจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อกลุ่มคนที่พูดภาษาจีนมีการแสดงวงจรรวมในภาษาอังกฤษ จึงพบการถ่ายโอนทางวงปฏิบัติศาสตร์เกิดขึ้น กล่าวคือ คนจีนมีการใช้กลวิธีการปฏิเสธบางกลวิธี ซึ่งไม่พบในกลุ่มชาวอเมริกัน ดังที่พบค่อนข้างเด่นชัดในงาน บีบี ทาคาฮาชิ และยูลิส - เวลท์ซ ลักษณะเด่นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การปฏิเสธโดยใช้คำพูดให้เหตุผลนั้น กลุ่มคนจีนจะใช้ข้อมูลที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวมากกว่ากลุ่มคนอเมริกัน นอกจากนี้สถานภาพทางสังคมยังเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลในการเลือกใช้กลวิธีต่างๆ มากกว่ากลุ่มคนอเมริกัน ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากลวิธีการปฏิเสธของกลุ่มนักศึกษาไทยที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ในเรื่องการถ่ายโอนทางวงปฏิบัติศาสตร์ รวมทั้งสถานภาพทางสังคมระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง ในสถานการณ์ต่างๆ ที่หลากหลายนั้น มีบทบาทมากน้อยเพียงใด ในการเลือกใช้กลวิธีการปฏิเสธในกลุ่มนักศึกษาไทย